

Sojmválasztás Kárpátalján 1939 februárjában. Adalékok a kárpátukrán sojzm megválasztásának történetéhez

Rezümé. A tanulmány a kárpátukrán sojzm 1939. február 12-i megválasztásával, azon belül is elsősorban a választások kiírásával, a választási kampánnyal és a választások nemzetiségi vonatkozásaival foglalkozik. Avgusztin Volosin ukranofil kormánya a választások kiírásának a demokratikus játékszabályokat megsúfoló módjával, a pártok feloszlásával és az ellenzéki jelölőlísták elutasításával olyan helyzetet teremtett, hogy a kormánypárton, az Ukrán Nemzeti Egyesülésén kívül senki másnak ne lehessen esélye a választásokon való indulásra. A kormánypárt, az Ukrán Nemzeti Egyesülés 32 fős jelölőlístáján helyet kapott a német, a cseh és a román kisebbség egy-egy képviselőjelöltje is. A legnagyobb lélekszámú kisebbség, a zsidóság parlamenti képviselőjét azonban számításba sem vette a hatalom, a magyar kisebbség vezetői pedig nem vállaltak jelöltséget a kormánylistán, sőt egyenesen a lista elutasítására szólították fel a magyar választókat.

Kulcsszavak: Kárpátalja, kárpátukrán sojzm, Ukrán Nemzeti Egyesülés, választások, nemzetiségek.

Резюме. У дослідженні зроблено спробу розглянути вибори до Соїму Карпатської України, що відбулися 12 лютого 1939 року, зокрема процедуру оголошення виборів, виборчу кампанію і національні аспекти виборів. Українофільський уряд Августина Волошина, порушивши демократичні правила проведення виборів і відмовивши опозиції у висуненні кандидатів, створив таку ситуацію, коли крім урядової партії, Українського національного об'єднання, ніхто інший не мав шансів взяти участь у виборчих змаганнях. До списку урядової партії, що складався з 32 осіб, було включено по одному представнику німецької, чеської та румунської меншини, однак влада навіть не врахувала право євреїв на представництво у парламенті, а керівники угорської нацменшини відмовилися йти за списком урядової партії та прямо закликали угорських виборців не голосувати за нього.

Ключові слова: Закарпаття, Соїм Карпатської України, Українське національне об'єднання, вибори, національності.

Abstract. The study analyses the elections to the Carpatho-Ukrainian Soim on February 12, 1939, and mainly the declaration of elections, the campaign and the minority aspects of the elections. Avgustyn Voloshyn's pro-Ukrainian government made the running of the other political forces in the elections impossible by playing the game of scheduling the elections, by banning political parties and by rejection of the opposition's list of candidates. Out of the 32 candidates on the list of the Ukrainian National Union, the governing party, there was presented one representative from the German, Czech and Romanian minorities each. Representation of the Jews, the largest minority was not even considered by the government, and the leaders of the Hungarian minority not only failed to participate on the list of candidates but did even request Hungarian voters to reject it.

Keywords: Transcarpathia, Soim of Carpatho-Ukraine, Ukrainian National Union, elections, national minorities.

* Selye János Egyetem, Komárom, Tanárképző Kar, Történelem Tanszék, egyetemi docens; Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, tudományos munkatárs. * Університет імені Яноша Шее, Комарно, педагогічний факультет, кафедра історії, доцент університету; Науково-дослідний інститут національних меншин «Форум», Шаморин, науковий співробітник. * University of J. Selye, Komárno, Faculty of Education, History Department, associate professor; Forum Minority Research Institute, Šamorín, associate research fellow. popelya@ujs.sk

A Kárpátalja Csehszlovákiához csatolását szentesítő, 1919. szeptember 10-én aláírt Saint-Germain-en-Laye-i békeszerződés kisebbségvédelmi előírásai arra kötelezték a csehszlovák államot, hogy a terület számára széles körű autonómiát biztosítson. A megígért autonómia bevezetését és a tartomány törvényhozó testületének megválasztását azonban Prága közel két évtizeden keresztül halogatta, s csupán a csehszlovák államiságot az összeomlás szélére sodró müncheni egyezmény után szánta rá magát kötelezettségei teljesítésére. A müncheni egyezményt követő belpolitikai válságot, a központi hatalom meggyengülését az autonomista kárpátaljai politikai reprezentáció – a szlovákokhoz hasonlóan – az autonómia kihirdetésére (1938. október 8.), majd pedig az autonómiát jogilag is rögzítő alkotmánytörvény nemzetgyűlési elfogadtatására (november 22.) használta fel.¹

A választások jogi szabályozása és kiírása

A Kárpátalja autonómiáját rögzítő 328/1938. számú alkotmánytörvény a tartomány törvényhozó testületének megválasztásáról is rendelkezett. Az alkotmánytörvény szerint a választásokat a törvény kihirdetésétől számított öt hónapon belül kellett megtartani a 126/1927-es törvénnyel módosított 330/1920-as választási törvény előírásai alapján.² A hivatkozott választási törvény a plurális demokrácia elvein alapuló előírásaival többpárti választásokat feltételezett. Az 1938. október végén hatalomra jutott, Avgusztin Volosin és Julian Révai nevével fémjelzett ukranofil politikai irányzat ugyanakkor a Német Birodalomra támaszkodva egy tekintélyelvű kárpátukrán államiség megteremtését tűzte ki célul. Az autonóm kormány már október 28-án felfüggesztette a politikai pártok működését, majd ezt követően az ukrán nyelvet tette meg a terület államnyelvévé és iskoláinak tanítási nyelvévé, s kimondta, hogy a tartomány nevének végleges rendezéséig a hivatalos Podkarpatszka Rusz megnevezés mellett a Karpatszka Ukrajna, vagyis a Kárpáti Ukrajna is használható.

Hatalmi monopóliumuk kiépítése során Volosinék nem elégedtek meg politikai ellenfeleik félreállításával, hanem a ruszofil, illetve ruszin politikai irányvonal teljes felszámolására törekedtek. E cél szolgálatába állították magát a szojmválasztást is. A huszti kormány a választások kiírásának módjával, a politikai pártok ezzel egyidejű feloszlásával, az ellenzéki jelölőlísták leadásának megnehezítésével, végül pedig a mindezek ellenére leadott listák elutasításával olyan helyzetet teremtett, hogy a kormánypárton kívül senki másnak ne lehessen esélye a választásokon való indulásra.

¹ Az autonóm Kárpátaljára lásd többek között FEDINEC Csilla (szerk.) (2004). *Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti közelítés*. Budapest, Teleki László Alapítvány; FEDINEC Csilla (szerk.) (2014). *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Pozsony, Kalligram; ВЕГЕШ, Микола (2004). *Карпатська Україна. Документи і факти*. Ужгород, Карпати; ДЕЛЕГАН, Михайло Васильович–ВИСКВАРКО, Сергій Анатолійович (упоряд.) (2009). *Карпатська Україна (1938–1939). Збірник архівних документів і матеріалів*. Ужгород, Карпати.

² *Sbírka zákonů a nařízení státu československého*. Ročník 1938, částka 109., 1201. p.; *Нова Свобода*, 1939. január 4. Конституційний закон Карпатської України, 5. p.

A huszti belügyminisztérium 1939. január 12-én kelt hirdetményével február 12-ére írta ki a választásokat Kárpáti Ukrajna első szojmjába.³ Miután a jelölőlístákat a választási törvény értelmében legkésőbb a választások előtti 21. napon, azaz jelen esetben január 22-én, déli 12 óráig kellett benyújtani az országos választási bizottság elnökének, azok leadására elméletileg tíz nap állt volna rendelkezésre. A választások kiírásának hírére azonban a kormány egy héten keresztül visszatartotta, s csupán a január 19-éről 20-ára virradó éjszaka kiragasztott plakátokon hozta nyilvánosságra. A kormány *Urjadovij Visztņik* (*Урядовий Вістник*) című hivatalos lapjának a hirdetményt közzé tévő január 18-i számát szintén csak január 20-án kezdték terjeszteni, a választásokon indulni szándékozóknek így alig két napjuk maradt a jelölőlísták összeállítására, az azokat aláíró választópolgárok aláírásainak hitelesíttetésére és a listák leadására.

A választások kiírása és a kiírás nyilvánosságra hozatala közötti egy hetet a huszti kormány ráadásul lehetséges kihívóinak félreállítására használta fel. Az autonóm kormány belügyminisztériuma január 16-án „a közrend és nyugalom fenntartására”, valamint arra hivatkozva, hogy „tevékenységük a közbiztonságot fenyegeti”, feloszlatta az összes politikai pártot, amelyek működését korábban már felfüggesztették. A pártfeloszlató hirdetményt az *Urjadovij Visztņik* – nem véletlenül – csupán január 20-án, a kormány *Nova Szvoboda* (*Нова Свобода*) című napilapja pedig ráadásul január 22-én, a jelölőlísták leadására kijelölt napon tette közzé, gyakorlatilag lehetetlenné téve ezzel bármilyen új párt bejegyeztetésének és választási részvételének az esélyét.⁴

Volosinék időközben – a már jóváhagyott, de még nem közzétett választási feltételek ismeretében – hozzáálltak egy kormánypárt megszervezéséhez, s január 18-án életre hívták az Ukrán Nemzeti Egyesülés (*Українське національне об'єднання*, UNO) nevű politikai pártot, amelynek működését január 20-án természetesen az autonóm kormány belügyminisztériuma is jóváhagyta.⁵ A választások idejére így az UNO lett az egyetlen engedélyezett, törvényesen működő párt, amely előtt nyitva állt az út a választási részvétel felé.

Az ellenzéki jelölőlísták elutasítása

Noha az autonóm kormány a pártokat feloszlatta, s mindent megtett az ellenzéki jelölőlísták benyújtásának lehetetlenné tétele érdekében, a huszti országos választási bizottsághoz összességében mégis három jelölőlísta érkezett. Az első

³ *Урядовий Вістник Правительства Підкарпатської Русі*. 1939. január 18. Рік видання II., число 2., 7. р.; *Нова Свобода*, 1939. január 21. Вибори до сойму Карпатської України 12. II. 1939, 1. р.

⁴ *Урядовий Вістник Правительства Підкарпатської Русі*. 1939. január 20. Рік видання II., число 3., 9. р.; *Нова Свобода*, 1939. január 22. Політичні партії К. Україні розпущені, 1. р.

⁵ *Урядовий Вістник Правительства Карпатської України (Підк. Русі)*. 1939. január 21. Рік видання II., число 4., 11. р.; *Нова Свобода*, 1939. január 22. Наша єдина партія – „Українське національне об'єднання”, 1. р.

a kormánypárt listája, hivatalos megnevezése szerint az „Ukrán Nemzeti Egyesülés és a nemzetiségi csoportok listája” volt Volosin kormányfővel és Julian Révai miniszterrel az élen. Ezen a listán kapott helyet a kárpátaljai csehek, a németek és a románok egy-egy képviselőjelöltje is.

A másik kettő az orosz-ruszin irányzatú ellenzéki politikusok jelölőlistája volt, akik a pártok feloszlataása következtében „Kárpátaljai Ruszinok” néven, illetve a Kárpátaljai Ruszinok Egyesülete nevében adták le a listáikat. A „Kárpátaljai Ruszinok” (Подкарпатски Русини) néven benyújtott lista nagyrészt szolvai és környékbeli jelöltekből állt össze. Első helyén Pavlo Kosszej, a prágai nemzetgyűlés képviselője, hatodik helyén pedig Edmund Bacsinszkij, a nemzetgyűlés szenátora, az autonóm kormány volt belügyminisztere szerepelt. A Kárpátaljai Ruszinok Egyesülete (Объединение карпатских русинов) nevében leadott harmadik jelölőlistán jobbra a politikai életben kevésbé ismert személyek kaptak helyet. A két ellenzéki lista a leadásuk körüli bonyodalmak szülte kényszerhelyzetből adódott, s ez eredményezte azt is, hogy kilenc képviselőjelöltet mindkét listára felvettek. Az egyik ilyen jelölt Pavel Cibere, a Központi Orosz Nemzeti Tanács titkára volt, aki a „Kárpátaljai Ruszinok” jelölőlistáján a 13., a Kárpátaljai Ruszinok Egyesületének listáján a 12. helyet foglalta el.⁶

A hatalom az ellenzéki lista, illetve listák leadását és az ellenzék választási részvételét igyekezett mindenáron, akár erőszakos úton, törvénytelen eszközökkel is megghiúsítani. Az ellenzék a lista benyújtásához szükséges aláírásokat eredendően Szolván és környékén gyűjtötte össze. Az aláírásokat szintén Szolván, a helyi közjegyzőnél kívánták hitelesíttetni, a közjegyző elé terjesztett listát azonban a járási választási bizottság elnöke január 20-án elkobozta. Miután az eltulajdonított listát másnap sem szolgáltatották vissza, az ellenzék a „Kárpátaljai Ruszinok” nevében sebtében egy új listát állított össze, amelyhez az aláírásokat már nem Szolván, hanem Alsóvereckén gyűjtötték, és ugyanott hitelesítették január 21-én. Időközben a Kárpátaljai Ruszinok Egyesülete nevében, a Huszt melletti Iza lakosainak aláírásával összeállt egy másik – a korabeli sajtó által izai ortodox hívők listájának nevezett – ellenzéki lista is, amelyet azonban csupán január 22-én 11 óra 47 perckor, tehát a leadási határidő lejárta előtt 13 perccel sikerült hitelesíttetni.

Az ellenzéki listák összeállítását és leadását a huszti kormányzat többek között a listák aláíróinak és a listákon szereplő képviselőjelöltek őrizetbe vételével

⁶ Národní archiv České republiky, Praha (Cseh Köztársaság Nemzeti Levéltára, Prága; a továbbiakban NA ČR), Volební soud 1920 – 1939 (Választási Bíróság 1920–1939; a továbbiakban VS), 25. k., inv. č. 1143, sign. V 2/39, Ověření volby-volitelnosti zvolených členů prvního sněmu Podkarpatské Rusi. (A kárpátukrán emigráns memoárirodalom egy további jelölőlistáról, az ukrán nők szervezeteinek állítólagos jelölőlistájáról is megemlékezik, amelynek azonban sem a korabeli sajtóban, sem a levéltári forrásokban nincs nyoma. Vö. РОСОХА, Степан: *Соїм Карпатської України*. Вінніпег, 1949, *Культура й освіта*, 30–31. p.; СТЕРЧО, Петро: *Карпато-Українська держава. До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 роках*. Торонто, 1965, Наукове Товариство ім. Т. Шевченка, 124. p.)

is megpróbálta megakadályozni. Őrizetbe vették többek között a „Kárpátaljai Ruszinok” listájának vezetőjét, Pavlo Kosszejt is, akit a Szics-gárda házi őrizetben tartott mindaddig, amíg le nem telt a listák benyújtására megállapított határidő.⁷ Kosszejt utóbb a prágai nemzetgyűlés képviselőházának elnökéhez intézett táviratában tiltakozott a képviselői immunitását is sértő házi őrizetbe vétele ellen.⁸ Tiltakozásával január 25-én a prágai kormány is foglalkozott, azt azonban elintézte azzal, hogy a történetek kivizsgálását a kárpátaljai miniszterekre bízta – azokra, akik a legérdekeltettebbek voltak az ellenzék választási részvételének meghiúsításában.⁹

Miután az ellenzéki listákat mindezek ellenére sikerült összeállítani és hitelesíteni, a választási bizottság volt az, amely akadályokat gördített az elfogadásuk elé. A választási bizottság az UNO január 22-én 11 óra 30 perckor benyújtott jelölőlistáját természetesen elfogadta, mindössze azt a kötelezettséget róta a párt-ra, hogy három napon belül, azaz január 25-ig pótolja a hiányzó 6500 koronás választási kauciót. A „Kárpátaljai Ruszinok” 11 óra 50 perckor leadott listájával szemben a szintén hiányzó választási kaució mellett már számos további kifogást emelt, s alaki hibák miatt kiegészítés céljából visszaadta azzal, hogy január 25-én déli 12 óráig pótolják a hiányosságait. A választási bizottság többek között azt kifogásolta, hogy hiányzik több képviselőjelölt nyilatkozata arról, miszerint elfogadja a jelölést, a jelölőlistát egy nem engedélyezett politikai tömörülés nevében nyújtották be, valamint hogy a lista megbízottjaként megnevezett Miloš Drbal egy másik lista – az UNO listájának – jelöltje. A harmadik listát, a Kárpátaljai Ruszinok Egyesülete nevében leadott listát a választási bizottság azonnal elutasította, mivelhogy benyújtására 12 óra 4 perckor, vagyis négy perccel a déli 12 órai leadási határidő lejártá után került sor.¹⁰

A „Kárpátaljai Ruszinok” jelölőlistájának kálváriája mindezzel azonban még korántsem ért véget. Amikor Alekszandr Hrabar, a lista egyik képviselőjelöltje, egyben a lista új megbízottja a kijavított listát és a 6500 korona választási kauciót január 25-én 10 óra 15 perckor a választási bizottságnak helyet adó huszti kormányhivatal épületében be akarta nyújtani, az épületet őrző Szics-gárdisták és a rendőrség közösen akadályozta meg annak leadásában. A választási bizottság elnökére, Petro Kalinyukra várakozó Hrabart előbb a gárdisták tettelegesen bántalmazták, majd a helyszínre érkező rendőrök jegyzőkönyv felvétele ürügyével

⁷ A történetek részletes leírása megtalálható a választások után a Prágai Választási Bírószághoz benyújtott panaszok között: NA ČR, VS, 26. k., inv. č. 1145, sign. V 4/39, Stížnost do voleb do sněmu Karp. Ukrajiny.

⁸ NA ČR, Ministerstvo spravedlnosti 1918 – 1945 (Igazságügyi Minisztérium 1918–1945; a továbbiakban: MS), 1223. k., inv. č. 771, sign. VI/19, č. 6414/1939. Zprávy stát. zastupitelství v Chustu o poměrech na Podk. Rusi.

⁹ NA ČR, Předsednictvo ministerské rady 1918 – 1945 (Minisztertanács Elnöksége 1918–1945), 4146. k., Protokol o schůzi ministerské rady, konané ve středu dne 25. ledna 1939 o 5 hod. odpoledne.

¹⁰ NA ČR, VS, 25. k., inv. č. 1143, sign. V 2/39, Ověření volby-volitelnosti zvolených členů prvního sněmu Podkarpatské Rusi.

a rendőrségre kísérték, miközben azt sem tették lehetővé számára, hogy a nála lévő kauciót és a jelölőlistát két társának átadja. A rendőrségen kihallgatták, felvették a jegyzőkönyvet, s ott tartották déli 12 óráig. A lista benyújtására megállapított határidő lejárta után szabadon távozhatott, a lista és a kaució leadására azonban természetesen már nem nyílt lehetősége.¹¹

A választási bizottság mindezek után január 27-i ülésén azt állapíthatta meg, hogy a választási törvény előírásait csupán az UNO teljesítette, amely pótolta a hiányzó választási kauciót, ezért csak az UNO jelölőlistáját ismeri el érvényesnek. A „Kárpátaljai Ruszinok” jelölőlistáját ugyanakkor azon a címen, hogy annak alaki hiányosságait és a választási kauciót a megállapított határidőig nem pótolták, a választási bizottság visszavontnak, egyúttal érvénytelennek nyilvánította.¹²

Az egyetlen elfogadott jelölőlista, az „Ukrán Nemzeti Egyesülés és a nemzetiségi csoportok listájának” összetételét január 29-én hozták nyilvánosságra.¹³ A lista első két helyét Volosin kormányfő és Révai miniszter foglalta el, a többi jelölt, néhány kivételtől eltekintve, az ukrán ábécé szerinti sorrendben követte egymást. A képviselőjelöltek listán elfoglalt helyének nem volt különösebb jelentősége, mivel a 32 tagú szojm létszáma előre adott volt, s nem függött a listára leadott szavazatok számától. Az ugyancsak 32 fős jelölőlistán 29-en képviselték az UNO-t, 1-1 személy pedig a cseh, a román és a német kisebbséget. Az UNO jelöltjei között, egykori párthovatartozásukat tekintve, Volosin keresztény néppártjának és Julian Révai szociáldemokrata pártjának a képviselői domináltak, akik egyaránt tíz helyet kaptak a jelölőlistán. Rajtuk kívül heten kerültek ki az agrárpártból, s ketten képviselték az „ukrán nacionalista ifjúságot”.¹⁴

¹¹ NA ČR, VS, 26. k., inv. č. 1144, sign. V 3/39, Stížnost do voleb do sněmu v Podk. Rusi; uott. inv. č. 1145, sign. V 4/39, Stížnost do voleb do sněmu Karp. Ukrajiny.

¹² *Нова Свобода*, 1939. január 29. Листа кандидатів „Подкарпатських русинів” відкинена, 2. p.

¹³ *Нова Свобода*, 1939. január 29. Листа кандидатів Українського Національного Обєднання і народностевих груп, 1. p. (A lista összetétele a következő volt: 1. Dr. Avgusztin Volosin, Kárpáti Ukrajna kormányának elnöke, Huszt; 2. Julij Révai, Kárpáti Ukrajna minisztere, Huszt; 3. Dr. Mihajlo Brascsajko, közjegyző, Huszt; 4. Dr. Julij Brascsajko, ügyvéd, Huszt; 5. Ivan Hriha, földműves, Felsőverecke; 6. Adalbert Dovbak, lelkész, Iszka; 7. Dr. Mikola Dolinaj, orvos, Huszt; 8. Dr. Miloš Drbal, ügyvéd, Huszt; 9. Avgusztin Dutka, bíró, Huszt; 10. Ivan Ihnatko, földműves, Bilke; 11. Dr. Volodimir Komarinszkij, ügyvéd, Huszt; 12. Ivan Kacsala, vasutas, Perecseny; 13. Vaszil Klempus, kereskedő, Kőrösmező; 14. Sztepan Klocsurak, hivatalnok, Huszt; 15. Vaszil Lacanics, tanító, Nagyberezna; 16. Mikola Mandzjuk, tanító, Nagyszőlős; 17. Mihajlo Maruscsak, gazdálkodó, Nagybocskó; 18. Leonyid Romanyuk mérnök, hivatalnok, Huszt; 19. Grigorie Moys, lelkész, Tiszaféjéregyház; 20. Dmitro Nyimcsuk, igazgató, Huszt; 21. Anton Ernst Oldofredi mérnök, államtitkár-helyettes, Huszt; 22. Jurij Pazuhanics, tanfelügyelő, Huszt; 23. Ivan Perevuznik, földműves, Szerednye; 24. Petro Popovics, földműves, Nagylucska; 25. Fegyir Révai, nyomdaigazgató, Huszt; 26. Dr. Mikola Rizdorfer, orvos, Szolyva; 27. Dr. Sztepan Roszoha, hivatalnok, Huszt; 28. Jurij Sztaniniec, lelkész, Vajná; 29. Vaszil Sobej, gazdálkodó, Irhóc; 30. Avgusztin Stefan, iskolaügyi minisztériumi főnök, Huszt; 31. Kirilo Fedeles, hitoktató, Bilke; 32. Mihajlo Tulik, szerkesztő, Huszt)

¹⁴ Vö. МАГОЧИЙ, Павло Роберт: *Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948)*. Ужгород, 1994, Поличка „Карпатського краю”, 240. p.

Річник XL. Число 19. Хуст, неділя, 29. січня 1939. 29 с.

НОВА СВОБОДА

ОРГАН УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ОБЕДНАННЯ

ЛИСТА КАНДИДАТІВ

Українського Національного Обеднання і народностевих груп

в Карпатській Україні для виборів до першого союму Карпатської України

1. Др. Августин Волашин, премер правит. Карпатської України Хуст	13. Клеміш Васил, торговець, Яєня	23. Перевузік Іван, земледілець, Середне
2. Ревай Юлій, міністр Карп. України, Хуст	14. Ключурак Степан, урядник, Хуст	24. Попович Петро, земледілець, Великі Лучки
3. Др. Брещайко Юлій, адвокат, Хуст	15. Лацанич Васил, учитель, Великий Березний	25. Ревай Фелір, директор друкарні, Хуст
4. Др. Брещайко Михайло, публичний нотар Хуст	16. Мандзюк Микола, учитель, Севлюш	26. Др. Різдорфер Микола, лікар, Свалява
5. Грига Іван, хлібороб, Вишні-Верещки	17. Марушак Михайло, господар, Великий Бичків	27. Др. Росоха Степан, урядник, Хуст
6. о. Довбак Адальберт, духовник, Ізми	18. Інк. Романок Леоніа, урядник, Хуст	28. о. Станинець Юрій, парох, Воїгівого
7. Др. Долинай Микола, лікар, Хуст	19. Moys Grigorie, profesor, Vila Serkov	29. Шобей Васил, господар, Вульхівці
8. Dr. Drbal Miloš, advokát, Chust	20. Німчук Дмитро, директор, Хуст	30. Стефан Августин, начальник міл. шк., Хуст
9. Дутка Августин, суддя, Хуст	21. Ing. Oldofredi Anton-Ernest Unterstaatssekretär, Chust	31. о. Феделеш Кирило, катехит, Білки
11. Др. Комаринський Володимир, адвокат, Хуст	22. Паузаніч Юрій, інспектор, Хуст	32. Тулик Михайло, редактор, Хуст
12. Качала Іван, залізничник, Пере-		

В. Греджа-Довський:
Унеможливіть доступ ворожих газет

Вже у вчорашньому числі нашої газети звернули ми увагу нашим читачам на той підлий спосіб інформуючих чеських редакторів, яке ми читали з А—Зету та ін. Неправильний А—Зет знов обидяє нас болотом, знов робить наклепи. В своєму числі з дня 26. січня (ч. 21.) реферуючи про заложження УНО, дозволяє собі пан редактор, записати репортаж так: «в останній добі неболю пркрасні розлішовано, кло за по одповідав. Цим коментарем панове інформатори хочуть сказати те, що тут був час о і не було кому за те відповідати. Коли б тут були венорядки, то не на такий коментар редактор міг би собі дозволити, але півний світ добре знає, що в нашій країні панує повний порядок, все українське населення доказало, що воно дисципліноване, не робить ніщо на власну руку, хоч панове стало провокують... В пілому краю відбувались і ще стало відбуваються масові маніфестації за свою владу і демонстрації проти

1. ábra. Az UNO jelölőlistája a Nova Szvoboda 1939. február 29-i számában

A listán szereplő nemzetiségi jelöltek Miloš Drbal huszti cseh ügyvéd, Grigorie Moys tiszafejéregyházi román görögkatolikus lelkész és Anton Ernst Oldofredi, az autonóm kormány német államtitkár-helyettese voltak. Az ő listára kerülésük pontos hátterét nem ismerjük. Azt a választások kiírásáról tájékoztató cseh sajtóból tudjuk, hogy a német jelöltnak a kormánylistán indulása ekkor már eldöntött tény volt, a csehek választási részvételének mikéntjéről pedig a kárpátaljai Cseh Nemzeti Tanács január 20-i vezetőségi ülése határozott. Az ülést a cseh sajtó úgy tálalta, hogy az a cseh jelölőlista összeállításának céljával ül össze,¹⁵ annak döntése azonban a választási feltételek ismeretében nem lehetett egyéb, mint a felajánlott hely elfogadása a kormánylistán. A jelölőlista nyilvánosságra hozatala előtt egyes cseh lapok két cseh jelöltről is cikkeztek¹⁶ – az állítólagos másik jelölt Klement Pavloušek, a huszti Cseh Nemzeti Tanács elnöke lett volna –, a listán azonban a csehek számára a németekhez és a románokhoz hasonlóan egy helyet biztosítottak.

¹⁵ Pl. *Národní práce*, 1939. január 21. Česká kandidátka na Podkarpatské Ukrajině, 1. p.; *Venkov*, 1939. január 21. Češi připravují kandidátní listinu pro karpátoukrajinské volby, 3. p.

¹⁶ Pl. *Lidové noviny*, 1939. január 23. Podkarpatské strany rozpuštěny, 2. p.; *Národní práce*, 1939. január 25. Dvě kandidátní listiny na Karpatské Ukrajině, 1. p.

A választási kampány

A választási kampány teljes egészében a totalitárius rendszerekben bevett eljárásra emlékeztetett. Legálisan kampányolni csakis a lista mellett lehetett, az esetleges ellenvélemény megfogalmazását a hatalom azonnali retorziója követte, ami több helyütt a lakosság és a karhatalmi erők közötti összetűzéshez vezetett.

A kampány egyik jellemzője a választások tulajdonképpeni népszavazás-jellegének hangsúlyozása volt. Amint azt Volosin kormányfő a választási kampány nyitányát jelentő január 22-i huszti nagygyűlésen kijelentette: a választás össznemzeti népszavazás lesz, amely megmutatja, hogy népünk továbbra is szabad, önálló életet akar élni, nem pedig Magyarországhoz tartozni.¹⁷ Hasonlóan fogalmazott a *Nova szvoboda* február 5-i vezércikke is, amely szerint a választás olyan népszavazás lesz, amely során a választók a választáson való részvételükkel és „igen” szavazatukkal a kárpátukrán kormányt, Kárpáti Ukrajna önállóságát, valamint a csehekkel és a szlovákokkal alkotott hármass föderációját fogják megerősíteni.¹⁸

Az autonóm kormány és az UNO vezetősége egyaránt felhívásokban szólította fel a választókat a választásokon való minél nagyobb arányú részvételre és a kormánylista melletti demonstrációs szavazásra. Az UNO Fegyir Révai pártelnök és Andrij Voron főtitkár által jegyzett, „Ukránok!” című felhívásának első számú mondanivalója annak nyomatékosítása volt, hogy az „első ukrán sojzm” megválasztásával „az egész világ előtt ünnepélyesen kinyilvánítjuk népünk jogát az államisághoz”.¹⁹ A kormány „Kárpáti Ukrajna minden polgárához” címzett felhívása ezzel szemben nemcsak a többségi választókhoz, hanem a nemzetiségekhez is szólt. A Volosin kormányfő és Révai miniszter által aláírt felhívás ugyanakkor erőteljesen szembeállította a „Kárpáti Ukrajna építésében együttműködni szándékozó”, s a jelölőlistán felajánlott helyet elfogadó „lojális nemzeti kisebbségeket”, vagyis a cseheket, németeket és románokat a magyar kisebbséggel, amelynek a vezetői visszautasították a részvételt a kormánylistán, ami arról tanúskodik, hogy „államunkkal szemben ellenséges külföldi erők dolgoznak”.²⁰

A hatalom a választási kampány során igyekezett a társadalom minden rétegét megszólítani. A *Nova Szvoboda* február 5-i száma például a nők választási részvételének fontosságát emelte ki, február 1-jei és 3-i száma pedig az ortodox vallásúakat igyekezett megnyerni a jelölőlista számára, cáfolva egyúttal azokat a híreket, miszerint képviselő nélkül maradnának a sojzmban.²¹ Az ortodox

¹⁷ *Нова Свобода*, 1939. január 24. Величне святкування 20. річниці проголошення Соборної України, 1. р.

¹⁸ *Нова Свобода*, 1939. február 5. Народ, нехай буде воля Твоя..., 1. р.

¹⁹ *Нова Свобода*, 1939. február 9. Українці! Українки!, 1. р.

²⁰ *Нова Свобода*, 1939. február 8. До всіх громадян Карпатської України!, 1. р.

²¹ *Нова Свобода*, 1939. február 5. Мій наказ, 7. р.; *Нова Свобода*, 1939. február 1. До православного духовенства, 3. р.; *Нова Свобода*, 1939. február 3. Православних ніхто не переслідує, 2. р. (Az ortodox vallású képviselőjelöltek Mihajlo Tulik, Mihajlo Maruscsak, Leonyid Romanyuk, Petro Popovics és Vaszil Sobej voltak.)

választók megnyerésére irányuló törekvések az ortodox képviselőjelöltek, valamint az ortodox lelkészek és hívők képviselőinek február 6-i huszti értekezletében csúcsosodtak ki, amelynek résztvevői közös felhívásban szólították fel „Kárpáti Ukrajna ortodox népét” az UNO jelölőlistája melletti szavazásra.²² A választások és a választások után összeülő szojm népszerűsítését szolgálta az a sajtóban több alkalommal közzétett hír is, amely arról szólt, hogy a szojm képviselői rendes fizetés helyett csupán az ülésnapokra szóló napidíjat, valamint útiköltség-térítést fognak kapni.²³

A szlovákiai választások mintájára Kárpátalján is versenyt hirdettek a fehér zászlóért, amelyet az a község nyerhetett el, amelyben a kormánylista megszerezte a szavazatok legalább 98%-át. Az ilyen települések jogot szereztek arra, hogy a középületekre fehér zászlót függeszsenek ki annak jeléül, hogy „érettek az állami életre”. A versenyfelhívást nemcsak a sajtóban, hanem választási plakátokon is széles körben népszerűsítették. A kampány részét képezték azok a sajtóhírek is, miszerint egyes községek lakossága elhatározta, hogy a választójoggal rendelkezők a vasárnapi mise után együtt mennek a választóhelyiségekbe, hogy a kormánylista ne csupán 98%-os, hanem 100%-os eredményt érjen el.²⁴

Az UNO vezetősége és képviselőjelöltjei a választási kampány három hete alatt rendkívül intenzív kampánytevékenységet folytattak, s naponta nagygyűlések tucatjain találkoztak a választókkal Kárpátalja szinte valamennyi településén. A választások előtt kerek egy héttel, február 5-én például több mint félszáz választási nagygyűlést tartottak, amelyeken a választási lista csaknem valamennyi jelöltje megjelent. Julian Révai miniszter ezen a napon három, az újdávidfalvai, a beregsárréti és a kajdanói, testvére, Fegyir Révai pedig a szolyvai és a szentmiklósi nagygyűlésen vett részt. A kampányból a nemzeti jelöltek is kivették a részüket, akik közül a cseh Miloš Drbal Técsőn és Aknaszlatinán, Anton Ernst Oldofredi a németek által lakott Felsőkerepecen, Grigorie Moys pedig a román lakosságú Alsóapsán és Faluszlatinán kampányolt.²⁵

A választási kampányt erőteljes ukrán nemzeti propaganda kísérte, amelynek az 50 milliós ukrán nemzethez tartozás hangsúlyozása mellett nyílt magyarellenes éle is volt. Mindez nemcsak a választási beszédekben és a sajtóban érvényesült, hanem a nagy számban terjesztett röplapokon és plakátokon is. Egy Szicsgárdistát Sárkányölő Szent Györgyként ábrázoló plakát például az „Ukrajna az ukránoké!” jelszót hirdette, egy másik arra emlékeztetett, hogy húsz éve egyszer már kimondták csatlakozásukat az 50 milliós ukrán nemzethez, egy következő pedig a „Dicsőség Ukrajnának!” jelszóval zárult. A magyarellenes propaganda többek között a magyarországi rossz szociális helyzettel és a magyar elnyomás veszélyével riogatott. Egy, a magyarországi ruszinok nevében terjesztett röplap

²² *Нова Свобода*, 1939. február 8. Православний народ Карпатської України!, 1. р.

²³ Vö. pl. *Нова Свобода*, 1939. január 27. Посли нашого сойму не будуть мати платні, 2. р.

²⁴ Pl. *Нова Свобода*, 1939. február 4. Котрі села будуть мати „білий прапор“?, 2. р.

²⁵ *Нова Свобода*, 1939. február 1. Публічні політичні збори відбудуться дня 5. лютого 1939, 4. р.

a kormánylista támogatását, egyúttal az „égő magyar pokolból” való felszabadításukat kérte a kárpátukránoktól. Kikezdte a propaganda a magyarbarát ruszin politikusokat is – köztük Andrij Bródyt (Bródy András), az első autonóm kormány vezetőjét, valamint Sztepan Fenciket (Fencik Istvánt), a Bródy-kormány meghatalmazott miniszterét –, akiket „magyarónokként” és magyar ügynökökként jelenített meg.²⁶

A választások előtt egy héttel terjedt el a sajtóban az a hír, hogy a szojm megválasztása során minden választóhelyiségben két urnát állítanak fel: az egyikbe az „igenrel”, a másikba pedig a „nemmel” szavazók dobhatják szavazataikat, vagyis a választások lényegében nyíltak lesznek.²⁷ A felröppent híreket azonban az UNO propagandaosztálya azonnal cáfolta. Az UNO nyilatkozata szerint, noha egyes községek lakossága valóban nyílt szavazást követelt, vagyis hogy a szavazólapot nyilvánosan és boríték nélkül dobhassa az urnába, a választások a törvényes előírások szerint fognak zajlani, s minden választóhelyiségben csupán egyetlen urna lesz, amelybe a választó „igen” szavazat esetén a szavazólapot tartalmazó borítékot, „nem” szavazat esetén üres borítékot dob.²⁸

A nemzetiségek és a választások

Az egyes kárpátaljai népcsoportok önálló választási részvételét nemcsak a jelölőlisták leadására megállapított rövid határidő hiúsította meg, hanem az autonómiatörvény is, amely a mandátumok számát az egyes népcsoportok tagjainak számától tette függővé, kimondva, hogy mindegyik népcsoport 20 000 tagjára egy mandátum esik. Nem volt tehát vitás, hogy az ennél alacsonyabb lélekszámú kárpátaljai csehek, románok és németek csakis a kormánylistán juthatnak parlamenti mandátumhoz. A hatalom azonban a két legnagyobb lélekszámú kisebbség, a zsidóság és a magyarság számára sem tette lehetővé az önálló választási részvételt, amelyek pedig számuknál fogva joggal igényt tarthattak volna rá, sőt a két népcsoport még a kormánylistán sem képviseltette magát.²⁹

²⁶ NA ČR, Ukrajinské museum v Praze 1925 – 1948 (Prágai Ukrán Múzeum 1925–1948), 11. k., inv. č. 319, Ukrajinské národní sjednocení Chust; vö. BOTLIK József: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi történetéhez*. Budapest, 2000, Hatodik Síp Alapítvány, 221–222. p.

²⁷ Lásd pl. *Új Hírek*, 1939. február 7. Kárpátalján a nyilvánosság ellenőrzésével tartják a titkos választást, 5. p.; *Národní práce*, 1939. február 6. Dvě urny: „ano“ a „ne“, 1. p.

²⁸ *Národní práce*, 1939. február 7. „Bílý prapor” na Karpatské Ukrajině, 2. p.; *České slovo*, 1939. február 7. Volby na Karpatské Ukrajině přesně podle zákona, 2. p.

²⁹ A Prágai Állami Statisztikai Hivatalnak az 1930. évi népszámlálás adatain alapuló számításai szerint az autonóm Kárpátalja első bécsi döntés utáni területén 544 759 csehszlovák állampolgársággal rendelkező lakos élt, akik közül 413 481 volt a ruszin, 68 828 a zsidó, 25 894 a magyar, 17 495 a „csehszlovák”, 8715 pedig a német nemzetiségűek száma. A románok számát nem hozták nyilvánosságra, mivel azonban a határváltozás az ő lakóterületüket nem érintette, számuk nem sokkal térhetett el az 1930-ban kimutatott 12 641-től. (*Seznam obcí a okresů republiky Česko-Slovenské, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku*. Praha, 1938, Státní úřad statistický, 6. p.)

A számbelileg meglehetősen gyenge – az elő bécsi döntés előtt is csupán 13,2 ezer, a határváltozást követően pedig mindössze 8,7 ezer főt számláló –, ugyanakkor a Harmadik Birodalom támogatását élvező kárpátaljai német népcsoport, jobban mondva annak Berlin által kijelölt vezetői a németiség valós súlyánál jóval nagyobb befolyással rendelkeztek. A nemzeti szocialista Németország többek között a helyi német kisebbségre támaszkodva igyekezett növelni kárpátaljai befolyását, élére ezért már 1938 őszén olyan személyeket állított, akikben biztosítékát látta ottani érdekei érvényesülésének.

A prágai kormány által még 1938 augusztusában betiltott Kárpáti Német Párt helyett az autonóm kormány engedélyével már december elején megalakult a Német Néptanács. Élére azonban nem az öslakos kárpátaljai németek valamely reprezentánsa állhatott, hanem a szudétanémet származású Franz Karmasin, aki a németiség (és Berlin) érdekeit – Szlovákiához hasonlóan – a huszti kormányban is államtitkári minőségben képviselhette. Mivel ő jobbára Pozsonyban tartózkodott, helyettesévé Berlin utasítására a szintén szudétanémet származású mérnököt, a harmincas évek eleje óta Szlovákiában élő, s Kárpátaljára csupán 1938 őszén áttelepülő Anton Ernst Oldofredit nevezte ki, aki Karmasin távollétében a kormány államtitkár-helyetteseként gyakorlatilag a kárpátaljai németiség első számú vezetője lett.³⁰

A német lakosságnak, kivételt kapva a politikai pártokat feloszlató kormányrendelet hatálya alól, a választások előtt lehetősége nyílt egy nemzeti szocialista irányultságú párt létrehozására is. Amint azt a huszti belügyminisztérium 1939. február 2-i rendelete kimondta, a német nemzetiségű lakosok, állampolgárságuktól függetlenül, nemzeti szocialista alapon szerveződő pártba tömörülhetnek és szabadon használhatják a pártjelvényeket, köztük a horogkeresztes jelképeket is.³¹ A német befolyást és az autonóm kormány németbarát elkötelezettségét erősítette végül a birodalmi kormány február 8-i határozata a huszti német konzulátus megnyitásáról és az Ukrán–Német Társaság ugyanaznap létrejötté. A Szics-gárda huszti parancsnokságának épületében megalakult társaság elnökévé Fegyir Révait, az UNO elnökét, első elnökhelyettesévé pedig Oldofredi német államtitkár-helyettest választották.³²

A jelölőlista 21. helyén szereplő Oldofredi a választási kampányból is tevékenyen kivette a részét, s a rendelkezésére álló három hét alatt igyekezett bejárni Kárpátalja összes németlakta települését. A választást megelőző héten ráadásul Kárpátaljára érkezett Karmasin államtitkár is, aki Fegyir Révaival karöltve előbb

³⁰ *Prager Tagblatt*, 1938. december 4. Deutscher Volksrat in Karpathorubland, 6. p.; Oldofredire lásd BALLING, Mads Ole: *Von Reval bis Bukarest. Statistisch-Biographisches Handbuch der Parlamentarier der deutschen Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1919–1945. Band II.* København, 1991, Dokumentation Verlag, 677. p.

³¹ ДЕЛЕГАН, Михайло Васильович–ВИСКВАРКО, Сергій Анатолійович (упоряд.): i. m. 151–152. p.

³² *Нова Свобода*, 1939. február 10. Німецький консулят у Хусті, 1. p.; *Нова Свобода*, 1939. február 11. Документ українсько–німецького приятельства!, 3. p.

február 7-én az újtövisfalvai választási nagygyűlésen, majd másnap az Ukrán–Német Társaság alakuló ülésén tett hitet a német–kárpátukrán együttműködés mellett.³³ A Német Néptanács a választások előtt felhívással is fordult a német választókhoz, amelyben felszólította őket, hogy mivel az „ukrán” kormány biztosította számukra a nemzeti szocialista világnézet, valamint a német nép és vezére, Adolf Hitler melletti nyílt hitvallás szabadságát, a választásokon egységesen „igen” szavazatot adjanak le.³⁴

A választások kiírására a prágai és a huszti kormány feszült viszonya közepette került sor. A központi kormányzat 1938 októberében még abban a reményben nevezte ki Volosint Kárpátalja miniszterelnökévé, hogy ez a lépés a közös államiság megerősítését fogja szolgálni. A cseh hivatalnokok elbocsátása, a cseh iskolák jelentős részének bezárása és az autonóm kormány egyre erősödő németbarát orientációja miatt azonban Prága határozott lépésre szánta el magát, s 1939. január 16-án Lev Prchala tábornokot, a kárpátaljai cseh-szlovák haderő főparancsnokát nevezte ki a kárpátukrán kormány harmadik miniszterévé. Ez tovább növelte a két fél közötti feszültséget. Miután azonban az állam egységének megőrzésében érdekelt Prága, valamint a kárpátukrán államiság megteremtésével kísérletező Huszt a választások sikerétől egyaránt a Kárpátaljával szembeni magyar (és lengyel) aspirációk megfékezését remélte, s ezen érdekezésségük erősebbnek bizonyult ellentéteiknél, a választások kérdésében sikerült közös nevezőre jutniuk.

Volosin kormányfő január 20-án fogadta a huszti Cseh Nemzeti Tanács küldöttségét, s a kárpátaljai csehek számára felajánlott egy helyet a kormánylistán. A Cseh Nemzeti Tanács vezetősége ezek után még aznap a Huszton élő cseh ügyvédet, a város egykori polgármesterét, Miloš Drbalt választotta képviselőjelöltté, aki a jelölőlista 8. helyét foglalhatta el. Mivel a Kárpátalján élő csehek nem a tartomány őslakosai, hanem a húszas–harmincas években oda betelepülő hivatalnokok és állami tisztviselők voltak, Drbal választási kampánya jobbra a járási székhelyekre és a városi jellegű településekre korlátozódott. Első választási nagygyűléseire meglehetősen későn, csupán egy héttel a választásokat megelőzően, február 5-én Técsőn és Aknaszlatinán került sor, a hátralévő egy hét alatt azonban bejárta Kárpátalja összes járási székhelyét. Február 8-án például Nagyszőlősön, Ilosván, Szentmiklóson és Szolyván találkozott a cseh választókkal, s valamennyi helyszínen az UNO listája melletti „manifesztációs” szavazásra bízta őket.³⁵

Ugyanerre szólította fel a cseh választókat a Cseh Nemzeti Tanács és Prchala tábornok közös választási felhívása is. A *Přehledy z Karpatské Ukrajiny* című cseh nyelvű huszti hetilap első, február 6-i számának címloldalán közzétett és választási plakátok formájában is terjesztett felhívás politikai érettségükre apellálva arra

³³ *Grenzbote*, 1939. február 8. Zusammenarbeit – Gebot der Stunde, 1. p.; *Нова Свобода*, 1939. február 10. Державний секретар Кармазин у Карпатській Україні, 1. p.

³⁴ BALLING, Mads Ole: i. m. 672. p.

³⁵ *Venkov* 1939. február 5. Předvolební schůze, 4. p.; *Národní listy*, 1939. február 10. Čechové na Podkarpatské Rusi pro vládní kandidátku, 2. p.

kérte a cseheket, hogy sérelmeiket félretéve az UNO és a nemzetiségi csoportok közös listájára szavazzanak. Minden egyes ellenszavazat ugyanis a közös állam ellenségeinek sikerét jelenti, az „igen” szavazatok ugyanakkor a közös államba és annak jövőjébe vetett bizalom bizonyítékai lesznek – állt a Cseh Nemzeti Tanács felhívásában.³⁶

A mintegy 13 000 főnyi kárpátaljai románság a bécsi döntést megelőzően még a tartomány legalacsonyabb lélekszámú nemzeti kisebbsége volt, száma azonban a határváltozást követően már meghaladta a németekét és a csehekét, így a kormánylistán helyet kapó legnagyobb népcsoport lett. A románságot képviselő Grigorie Moys tiszaféjéregyházi görögkatolikus lelkész a lista 19. helyére kapott besorolást. A választási kampány szerves részét képezte, egyben a román választók megnyerését célozta a Román Nemzeti Tanács létrehozása, amelynek alakuló ülésére a választási kampány hajrájában, február 7-én került sor Aknaszlatinán. Az ülésen Sztepan Klocsurak, a kormányfő titkára személyében a huszti kormány is képviseltette magát. Klocsurak felolvasta Avgusztin Volosin levelét, amelyben a kormányfő ígéretet tett a román kisebbség kulturális és szociális igényeinek teljesítésére, majd a kormány nevében bejelentette a román nemzeti színek viselésének és a román zászló használatának engedélyezését, amire válaszul Alexandru Marina, a Román Nemzeti Tanács elnöke a románság lojalitásáról biztosította a kárpátukrán kormányt.³⁷ Az eseménynek rendkívül nagy teret szentelt a huszti kormánylap is, amely amellet, hogy terjedelmes tudósításban számolt be a nemzeti tanács megalakulásáról, csaknem egész oldalas beszélgetést közölt a román képviselőjelölttel, s önálló hírként hozta azt az értesülést is, miszerint az UNO jelölőlistája számíthat a román lakosság támogatására.³⁸

Az összlakosság 12%-át kitevő zsidóság parlamenti mandátumhoz juttatását számításba sem vette a hatalom. Chaim Kugel volt szociáldemokrata nemzeti gyűlési képviselő vezetésével ugyan már 1938. december 28-án népes zsidó küldöttség látogatott Volosin miniszterelnökhöz, s támogatásáról biztosítva a kormányt egy Zsidó Központi Hivatal létrehozásának engedélyezését kérte a kormányfőtől,³⁹ a Harmadik Birodalom támogatásában és jóindulatában reménykedő huszti kormányzat azonban a kinyilvánított lojalitás ellenére sem tette lehetővé a zsidóság parlamenti képviseletét. A kárpátaljai zsidó egyesületek a választások előtt – vélhetően az esetleges retorziók elkerülése érdekében – mégis a kormánylista támogatására szólították fel a zsidó választókat.⁴⁰

³⁶ *Přehledy z Karpatké Ukrajiny*, 1939. február 6. Všichni do voleb!, 1. p.

³⁷ *Нова Свобода*, 1939. február 10. Историчний день румунської національної групи в Карпатській Україні, 6. p.

³⁸ *Нова Свобода*, 1939. február 10. Rozmova z o. Grigoriem Мойшем, кандидатом у послы до сойму за румунську народню групу, 4. p.; уо. Румуни за українською кандидаткою, 2. p.

³⁹ *Нова Свобода*, 1939. január 1. Делегація жидівських віроісповід. громад у пренера Волошина, 3. p.

⁴⁰ *Lidové noviny* 1939. február 10. Volební agitace se vrcholí, 2. p.

A zsidósághoz hasonlóan nem került fel a kormánylistára a megközelítően 6000 főt számláló kárpátaljai szlovákság egyetlen képviselője sem. A Munkács melletti szlovák lakosságú Újklenóc küldöttsége a huszti kormányhivatalban tett 1939. január 31-i látogatása során így is a szlovák kisebbség támogatásáról biztosította az autonóm kormányt és a kormánylistát. A küldöttség ígéretet kapott egy Szlovák Nemzeti Tanács létrehozásának lehetőségére is,⁴¹ arról azonban nincs tudomásunk, hogy ez megtörtént volna. Nem ismert annak oka sem, hogy a szlovákok miért nem kaptak képviselőt a kormánylistán, nem tartjuk azonban kizártnak, hogy ebben alacsony lélekszámuk mellett szerepet játszott a Szlovákia és Kárpátalja közötti határvíta, valamint a szlovákiai ruszinok önálló választási részvételének a megakadályozása a szlovák országgyűlés 1938. decemberi megválasztása során.⁴²

Magyarország, a kárpátaljai magyarság és a választások

Az egyedüli kárpátaljai népcsoport, amely nem vállalt jelöltséget a kormánylistán, sőt vezetői egyenesen a lista elutasítására szólították fel a választókat, a magyar kisebbség volt. A kormánylista magyar részről történő elutasítása, a hatalom és a magyar kisebbség képviselői közötti megegyezés elmaradása természetesen nem vonatkoztatható el a Kárpátalja megszerzésére irányuló magyar törekvésektől, valamint a Volosin-kormány és Budapest közötti feszült viszonytól.

A magyar kormányzat már 1938. október első felében, Kárpátalja autonómiájának kikiáltásával egy időben szabadcsapatokat dobott át a tartomány területére. A Kozma Miklós volt belügyminiszter által irányított akció célja az volt, hogy diverzáns akciók végrehajtása és fegyveres összetűzések kiprovokálása révén azt a látszatot igyekezzen kelteni, mintha a helyi ruszin és a magyar lakosság lázadt volna fel a csehszlovák uralom ellen, így próbálva meg elérni a remélt népszavazás kiírását, illetve a terület diplomáciai úton történő megszerzését.⁴³ Magyarországgal párhuzamosan a kárpátaljai helyzet destabilizálásában és a közös magyar–lengyel határ megteremtésében volt érdekelt Lengyelország is. Az egyre agresszívebb német külpolitika miatt egyrészt fontos biztonságpolitikai tényezőt jelentett számára a közös határ, másrészt pedig – tekintettel nagyszámú, több milliós galíciai ukrán lakosságára – veszélyes precedenst a kárpátaljai autonómia, ezért november folyamán Akcja Łom (Feszítővas-akció) néven szintén diverzáns akciókba kezdett Kárpátalja területén.⁴⁴

⁴¹ *Lidové noviny* 1939. február 1. Ministr Vološin nemocen, 2. p.

⁴² A kérdésre lásd POPÉLY Árpád: A kelet-szlovákiai ruszinok és a szlovák országgyűlés megválasztása 1938 decemberében. In Simon Attila et al.: *Változó világban. A magyar kisebbség a harmincas évek Csehszlovákiájában. – V premenlivom svete. Maďarská menšina v Československu v tridsiatych rokoch.* Komárom, 2015, Selye János Egyetem Tanárképző Kar – Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, 98–109. p.

⁴³ A szabadcsapatok tevékenységére lásd HORNYÁK Csaba (1988). A kárpátaljai akció (1938). *Aetas*, 1. sz., 5–27. p.

⁴⁴ Lengyelország Kárpátalja-politikájára lásd CICHORACKI, Piotr – DĄBROWSKI, Dariusz: Az 1939-es kárpátaljai események lengyel nézőpontból. In Fedinec Csilla (szerk.): *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai.* Pozsony, 2014, Kalligram, 195–209. p.

Budapest 1938 novemberében, a Kárpátalja nagy részét Csehszlovákiánál hagyó első bécsi döntést követően sem adta fel az egész terület megszerzésére irányuló szándékát, s kész volt Kárpátalját akár fegyveres erővel is birtokba venni. Az előkészületek során arra is gondot fordítottak, hogy a honvédség kárpátaljai bevonulására az Orosz (Ruszin) Nemzeti Tanács „felkérésére” hivatkozva kerüljön sor. Az eredetileg november 19-ére kitűzött, majd 20-ára, végül 21-ére halasztott katonai fellépés oly közel állt a megvalósításhoz, hogy egyes magyar lapok november 20-án már a hírt is közölték, miszerint a huszti Ruszin Nemzeti Tanács behívta a magyar csapatokat,⁴⁵ az éles hangú német (és az azzal párhuzamos olasz) figyelmeztetés hatására a magyar kormány végül mégis az akció leállítására kényszerült.⁴⁶

A Volosin-kormány és Magyarország viszonyát 1938–1939 fordulóján is számos feszültség terhelte. A magyarbarát Bródy eltávolításával hatalomra jutó, s az ukrán államiság megteremtésével kísérletező kárpátukrán kormány teljességgel elfogadhatatlan volt Budapest számára, amely továbbra is a magyar–lengyel határ megvalósítására törekedett. A folytatódó diverzáns akciók, az egyre rendszeresebbé váló határincidensek, a pártok, köztük az Egyesült Magyar Párt (EMP) kárpátaljai betiltása, majd feloszlata tovább növelte az autonóm kormány és Magyarország, illetve a hatalom és a magyar kisebbség közötti ellentéteket.⁴⁷

A választások kiírásának nyilvánosságra hozatalát követően egyes cseh és szlovák lapok tudni vélték, hogy az UNO listáján a csehek, a románok és a németek mellett a magyarok jelöltje is helyet kap,⁴⁸ a huszti kormány és a magyar kisebbség képviselői közötti 1939. január 20-i megbeszélések azonban megállapodás nélkül zárultak. Arról, hogy a magyarságnak nem lesz képviselője a kárpátaljai szojmban, Isaák Imre técsői református esperes, a kárpátaljai Magyar Nemzeti Tanács ügyvezető elnöke tájékoztatta a magyar választókat. Isaák, aki megállapodás esetén a kormánylista magyar nemzetiségű jelöltje lehetett volna, a pozsonyi *Új Hírek* január 24-i számában megjelent nyilatkozatában jelentette be, hogy mivel önálló magyar lista benyújtását nem tették lehetővé, a kormánylistán pedig a magyarság nem vállalt jelöltséget, a parlamenti szereplés helyett egyházi, kulturális és gazdasági téren fejtenek majd ki tevékenységet.⁴⁹

A döntés és a megegyezés elmaradásának okait Hokky Károlynak, az EMP nemzetgyűlési szenátorának szintén az *Új Hírek*ben megjelent január 28-i

⁴⁵ Pl. *Felvidéki Magyar Hírlap*, 1938. november 20. A huszti ruszin nemzeti tanács behívta a magyar csapatokat, 1. p.; *Magyar Nemzet*, 1938. november 20. A huszti rutén nemzeti tanács honvédségünket kérte fel rendcsinálásra a Kárpátalján, 3. p.

⁴⁶ ÁDÁM Magda (1968). *Magyarország és a kisantant a harmincas években*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 329–341. p.

⁴⁷ A Kárpátaljával szembeni magyar politikára lásd SALLAI Gergely: „A határ megindul...” *A csehszlovákiai magyar kisebbség és Magyarország kapcsolatai az 1938–1939. évi államhatár-változások tükrében*. Pozsony, 2009, Kalligram, 161–182. p.

⁴⁸ Pl. *Národný listy*, 1939. január 24. Kandidátní listiny v Chustu, 2. p.; *Slovenská pravda*, 1939. január 25. Dve kandidátky do volieb v Karpatskej Ukrajine, 3. p.

⁴⁹ *Új Hírek*, 1939. január 24. A magyarság nem vállal jelöltséget az ukrán listán, 1. p.

nyilatkozata részletezte. Hokky elmondása szerint önálló listát a magyarság azért nem állíthatott, mivel a választások kiírásának nyilvánosságra hozatala és a jelölőlísták leadására megállapított határidő közötti két nap alatt megoldhatatlan feladat volt egy új párt bejegyeztetése csakúgy, mint a listát ajánló száz személy aláírásának a hitelesítése. A kormánylistán a magyarság képviselői pedig azért nem vállaltak jelöltséget, mivel kevesellték azt az egy helyet, amelyet felajánlottak a számukra, de nem is akartak közösséget vállalni egy olyan kormánnyal, amely uralmát „magyarok tömeges kiutasítása, bebörtönzése, internálások s házkutatások jelzik”.⁵⁰

Az EMP hivatalos álláspontját Esterházy János, a párt elnöke a választások előtti napon, február 11-én fejtette ki az *Új Hírek* hasábjain. Ezek szerint a kárpátaljai magyarság a választásokon nem szavazhat pozitív értelemben, mint ahogy azt a szlovákiai magyarság tette a szlovák országgyűlés megválasztása során, 1938. december 18-án. Nem lehet ugyanis megkívánni tőle, hogy bizalmat szavazzon egy olyan kormánynak, amely „állandóan és tervszerűen elnyomja a kárpátaljai magyarságot” és „megnemértést tanúsít a legelemibb nemzeti jogok tekintetében”.⁵¹

Az EMP két törvényhozója, Esterházy János és Hokky Károly a választások előtti hetekben több fórumon is tiltakozott a párt kárpátaljai betiltása és a választásokon való indulásának lehetetlenné tétele miatt. Esterházy január 27-én Emil Hácha köztársasági elnökhöz intézett táviratában tiltakozott a párt betiltása és a magyarság üldözése ellen, és kérte az államfőtől a sérelmek orvoslását. Hokky szenátor ugyanezen a napon interpellációt jegyzett be az EMP betiltása és a magyarságnak a választásokból való erőszakos kirekesztése miatt.⁵² A szenátor ezenkívül a kárpátaljai belügyminiszteri tárcát is betöltő Avgusztin Volosinnál is tiltakozott a történetek miatt. Január 28-i, majd a választások előtt pár nappal megismételt beadványában a pártfelosztási hirdetmény visszavonását és az egész választási eljárás megsemmisítését, vagyis a választások elhalasztását követelte Volosintól.⁵³

A kárpátaljai választási eljárás ügyében február első napjaiban jegyzékváltásra is sor került a magyar és a cseh-szlovák diplomácia között. Wettstein János prágai magyar követ február 2-án a cseh-szlovák külügyminisztériumban átadott jegyzékében jelentette be kormánya tiltakozását a Volosin-kormány magyar lakossággal szembeni magatartása, a magyar párt szervezkedésének és egy magyar jelölőlísta benyújtásának lehetetlenné tétele miatt, egyúttal felhívta Prága figyelmét, hogy mindez ellentétben áll a bécsi döntőbírói ítéletnek a Cseh-Szlovákiában maradt

⁵⁰ *Új Hírek*, 1939. január 28. Miért nem lesz képviselője a magyarságnak a kárpátaljai szojmban, 3. p.

⁵¹ *Új Hírek*, 1939. február 11. Esterházy János nemzetközi fórum elé viszi a kárpátaljai magyarság sérelmeit, 1. p.

⁵² *Új Hírek*, 1939. január 28. Esterházy távirata a köztársasági elnökhöz, 7. p.; *Budapesti Hírlap*, 1939. január 28. Hokky szenátor interpellációja, 1. p.

⁵³ *Új Hírek*, 1939. február 9. Hokky szenátor a szojmválasztás elhalasztását követeli, 7. p.

magyar kisebbség jogait biztosító 5. pontjával.⁵⁴ A február 8-i prágai válaszjegyzék érdemi reakció helyett azonban csupán azt közölte, hogy Kárpátalján 1938. október 28-án az összes pártot betiltották, azonban működik a Magyar Nemzeti Tanács, amely tevékenysége elé semmiféle akadályt nem gördítenek. A válaszjegyzék szerint a kárpátaljai kormány minden kérelmet, amelyet a Magyar Nemzeti Tanács előterjeszt, jóindulatú elbírálás tárgyává fog tenni.⁵⁵

Az autonóm kormány és a magyar kisebbség képviselői közötti január 20-i megbeszélés részletei nem ismertek. Az UNO egyik képviselőjelöltje, Sztepan Roszoha állítása szerint a magyarok – a csehekhez, a németekhez és a románokhoz hasonlóan – kezdetben szintén hajlottak a megegyezésre, Budapest nyomására azonban „meggondolták magukat”, s a választások bojkottálását és az UNO jelölőlistája elleni szavazást határozták el.⁵⁶ Kétségtelen, hogy a Kárpátalja megszerzésére törekvő Budapestnek nem állt érdekében az autonóm kormány és a magyar kisebbség közötti megegyezés, sem pedig a Volosin-kormány helyzetének megszilárdulása. A huszti kormányzat és Magyarország közötti feszült viszony közepette, miközben a kárpátaljai magyarságot az önálló választási részvétel lehetőségétől is megfosztották, egy magyar jelöltnek a kormánylistán való részvételével nyilvánvalóan nem kívánta legitimálni a kárpátukrán kormányt és a körvonalazódó kárpátukrán államiséget.

A kárpátaljai helyzet destabilizálásában és a választások meghúzásában érdekelt magyar kormányzat részéről 1939 februárjában ismételt felmerült akár a katonai beavatkozás lehetősége is. A szojmválasztáshoz időzített, annak megakadályozását célzó katonai fellépés előkészítését szolgálták a magyar sajtó híradásai is a kaotikus kárpátaljai állapotokról, a választási kampányt kísérő véres összetűzésekről és sortüzekről, valamint a Magyarország melletti szimpátiamegnyilvánulásokról. A választásokkal szembeni magyarországi sajtókampány mindeközben nem fukarkodott a sarkított megfogalmazásokkal, s a kampány során vitathatatlanul előforduló visszaéléseket és atrocitásokat „választási terrorként”, magát a választást pedig „terrorválasztásként” és „világcsalásként” interpretálta.⁵⁷

Beszámolt a magyar sajtó többek között a ruszin jelölőlistát leadni szándékozók szolyvai letartóztatásáról, valamint a helyi lakosság, a Szics-gárdisták és a csendőrség közötti – a sajtó szerint halálos áldozatokkal járó – izai, perecsenyi és

⁵⁴ Az első bécsi döntés 5. pontja kimondta többek között azt, hogy „magyar–csehszlovák bizottságnak kell külön rendszabályokban megállapodnia a csehszlovák területen maradó magyar nemzeti-szerű személyek, valamint az átadásra kerülő területen élő nem magyar fajú személyek védelmére” (SALLAI Gergely: *Az első bécsi döntés*. Budapest, 2002, Osiris, 235. p.).

⁵⁵ A magyar jegyzéket és a cseh-szlovák válaszjegyzéket közli ÁDÁM Magda (összeáll.): *Magyarország külpolitikája 1938–1939*. Budapest, 1970, Akadémiai Kiadó, 429., 447. p.

⁵⁶ POCOXA, Степан: i. m. 30. p.

⁵⁷ Pl. *Budapesti Hírlap* 1939. február 10. Dühöng a választási terror Ruszinföldön. 5. p.; *Kárpáti Híradó*, 1939. február 10. Az ukrán világcsalás előestéjén, 1. p.

örhegyaljai (podheringi) összetűzésekről.⁵⁸ Megírta, hogy a február 5-i gorondi és újdávidházi választási nagygyűlésen a ruszin lakosság rátámadt a kormánypárti propagandistákra, a németlakta Felsőkerepecen pedig az ott kampányoló Oldofredi államtitkár-helyettesre.⁵⁹ Pár nappal később arról tudósított, hogy több ruszin község, köztük az említett Gorond és Újdávidháza küldöttsége is megjelent Munkácson és a magyar hatóságok segítségét kérte a választásokat kísérő terror ügyében.⁶⁰ Beszámolt a kormánylista ellen szavazni szándékozók megfélemlítéséről, börtönnel és koncentrációs táborral fenyegetéséről, valamint a választási eredmények várható meghamisításáról. A választások napján pedig azt adta hírül, hogy a Verhovina ruszin népe a magyarsággal való szimpátia jeleként a templomokban kitűzte a magyar nemzeti lobogót, de magyar zászló került a szerednyeai, a nagybereznai, a szolyvai, az aknaszlatinai és a técsői templom tornyára is. Aknaszlatinán a templomban a magyar himnusz is elénekelték, amire a hatóságok három napra elrendelték a templom bezárását.⁶¹

Husztról természetesen Prágába is folyamatosan érkeztek a jelentések a Szics-gárda felügyelete alatti választási kampányról, a választási eljárás jogszerűtlenségéről, valamint az ellenzéki jelölőlistával szemben elkövetett visszaélésekről, amelyek akár a választások elhalasztását is indokoltá tennék.⁶² A választások sikerétől a cseh-szlovák állam konszolidációját remélő prágai kormányzat ugyanakkor a kaotikus állapotok elhallgatásában volt érdekelt, a cseh (és a szlovák) sajtó ezért – a magyarral ellentétben – a kampányt igyekezett olyan színben feltüntetni, mintha az minden szélsőségtől és kilengéstől mentes volna. A cseh lapok nem győzték hangsúlyozni, hogy „Kárpáti Ukrajna egész területén teljes nyugalom és rend uralkodik”, egyúttal cáfolni a budapesti (és az azokhoz hasonló varsói) híradásokat a kárpátaljai összetűzésekről és zavargásokról.⁶³

A szojmválasztással szembeni magyar ellenkampány részét képezhették azok a röplapok is, amelyek a választások előtti napon jelentek meg Kárpátalján. A röplapokat a történekről hírt adó német sajtó szerint egy magyar területen keresztülhaladó prágai vonaton csempészték be a tartományba, történetesen ugyanazon a vonatszerelvényen, amellyel Kárpáti Ukrajna első német konzulja is megérkezett. Az ukrán és magyar nyelvű röplapok arra szólították fel a lakosságot, hogy ne szavazzanak a kormánylistára, egyúttal tudtukra adták, hogy közeleg felszabadulásuk

⁵⁸ *Kárpáti Magyar Hírlap* 1939. január 26. Sorozatos letartóztatások Ruszinszkóban az orosz választási listák benyújtása miatt, 1. p.; *Kis Újság*, 1939. január 28. Terror, csendőrségi sortűz, elkeseredés Kárpátalján a választások előtt, 3. p.; *Kárpáti Híradó*, 1939. február 1. Cseh–ukrán összetűzés Szolyván, 3. p.

⁵⁹ *Kárpáti Híradó*, 1939. február 7. A kárpátaljai ruszin és német községekből sorra kiverik az ukrán propagandistákat!, 1. p.

⁶⁰ *Kárpáti Híradó*, 1939. február 10. A ruszinföldi községek küldöttségei Munkácson, 1. p.

⁶¹ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1939. február 12. Magyar zászlók lengenek a Verhovina templomain!, 1. p.

⁶² NA ČR, MS, 1223. k., inv. č. 771, sign. VI/19, č. 6414/1939. Zprávy stát. zastupitelství v Chustu o poměrech na Podk. Rusi.

⁶³ Pl. *Lidové noviny*, 1939. február 8. Češi pro vládní ukrajinskou kandidátku, 2. p.; *České slovo*, 1939. február 8. Rušná volební agitace na Karpatské Ukrajině, 2. p.

és Magyarországhoz csatolásuk órája. A megtévesztés céljából a röplapokat még a D. S. (azaz Deutsche Staatsdruckerei, Német Állami Nyomda) felirattal is ellátták.⁶⁴

A Kárpátalja megszerzését célzó magyar katonai akció a német kormány határozott fellépése következtében – csakúgy, mint 1938 novemberében – végül ezúttal is elmaradt. A magyar kormány a választásokat megelőző héten Sztójay Döme berlini követ útján két alkalommal is érdeklődött a német fél álláspontjáról a tervezett magyar lépéssel kapcsolatban. A magyar érvelés szerint a kárpátaljai választások zavargások kitörésével fenyegetnek, s nincs kizárva, hogy a rend helyreállítása és a magyar lakosság védelme fegyveres beavatkozást fog igényelni. A közvetlenül a választások előtt, a február 11-éről 12-ére virradó éjszaka megérkező berlini válasz azonban elutasító volt, s határozottan óvta Budapestet minden önálló akciótól, „tekintet nélkül arra, hogy mi történik a választásoknál”.⁶⁵

*

A választásokat 1939. február 12-én valóban megtartották. A huszti országos választási bizottság által véglegesített és a prágai Választási Bíróság számára megküldött hivatalos választási eredmények szerint Kárpátalja 280 930 választópolgára közül 265 002-en járultak az urnákhoz. A kormánylistára 244 922 szavazatot, a leadott szavazatok 94,3%-a esett, a kormánylistát elutasító szavazatok száma 17 752 (6,7%), az érvénytelen szavazatoké pedig 2328 (0,9%) volt.⁶⁶ A választások eredményét, a kormánylistára leadott nagyszámú szavazatot az autonóm kormányzat hatalmas ukrán győzelemként ünnepelte, az ellenérdekelt magyar fél ugyanakkor a választásokat kísérő erőszaknak, a választók megfélemlítésének és az eredmények meghamisításának tulajdonította.

Az ukrán szakirodalom általában ma sem vonja kétségbe a választások demokratikus voltát, amit többek között azzal támaszt alá, hogy a választóknak az egy jelölőlista mellett is lehetőségük volt a választásra, vagyis a lista elutasítására.⁶⁷ A választások demokratikus jellege, a szabad véleménynyilvánítás lehetősége

⁶⁴ *Grenzbote*, 1939. február 13. Magyarische Flugzettpropaganda gegen die Wahl, 1. p.; *Magyar Nemzet*, 1939. február 15. A „Völkischer Beobachter” vezércikke a ruszínföldi választásokról, 4. p.

⁶⁵ RÁNKI György – PAMLÉNYI Ervin – TILKOVSKY Loránt – JUHÁSZ Gyula (összeáll.): *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944*. Budapest, 1968, Kossuth Könyvkiadó, 363. p.; ÁDÁM Magda (összeáll.): *Magyarország külpolitikája...* i. m. 440–441., 450–451. p.

⁶⁶ NA ČR, VS, 25. k., inv. č. 1143, sign. V 2/39, Ověření volby-volitelnosti zvolených členů prvního sněmu Podkarpatské Rusi (Ettől némileg eltérő adatok jelentek meg a korabeli sajtóban, a sajtó nyomán pedig a választásokkal foglalkozó irodalomban is. Ezek szerint a 263.202 leadott szavazatból 243.557, a szavazatok 92,5%-a esett a kormánylistára, a kormánylistát egyértelműen elutasító „nem” és az érvénytelen szavazatok együttes száma pedig 19.645 volt. Vö. pl. *Нова Свобода*, 1939. február 14. Загальний вислід виборів, 7. p.; СТЕРЧО, Петро: i. m. 129. p.; SHANDOR, Vincent: *Carpatho-Ukraine in the Twentieth Century. A Political and Legal History*. Cambridge, 1997, Ukrainian Research Institute, Harvard University, 143. p.)

⁶⁷ Lásd pl. ВЕГЕШ, Микола: i. m. 227. p.

és az eredmények hitelessége felől ugyanakkor nem táplálhatunk illúziókat. Még ha az eredményeket – tegyük fel – nem is kozmetikázták, rendkívül nehéz a demokratikus normákkal összhangban levőknek tartani azokat a választásokat, amelyek előtt a hatalomra jutott politikai irányzat felszámolja a számára nemkívánatos politikai erőket, s az erőszaktól sem visszariadva megakadályozza bármilyen más tömörülés választási részvételét.

Az 1939. február 12-én megválasztott kárpátukrán szojm mindössze egyetlen alkalommal ülésezett. Sorsára, mint ahogy az egész Volosin-féle Kárpáti Ukrajna sorsára végzetes következményekkel járt Szlovákia önállóságának március 14-i kihirdetése és a cseh-szlovák állam megszűnte. A szojm március 15-i első – egyben utolsó – ülése abban a reményben nyilvánította ki Kárpáti Ukrajna önállóságát, hogy azt a Német Birodalom is elismeri, s ezzel elejét veszi az országrész magyar birtokbavételének. A kárpátukrán politikusoknak azonban hamar rá kellett döbenniük, hogy Hitler csupán a játékszer szerepét szánta nekik a térség fölötti hegemonia megszerzéséért folytatott politikai játszmában, s könnyedén feláldozza őket éppen aktuális érdekei oltárán.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

1. Národní archiv České republiky, Praha (Cseh Köztársaság Nemzeti Levéltára, Prága)
2. Ministerstvo spravedlnosti 1918 – 1945 (Igazságügyi Minisztérium 1918–1945)
3. Předsednictvo ministerské rady 1918 – 1945 (Minisztertanács Elnöksége 1918–1945)
4. Ukrajinské museum v Praze 1925 – 1948 (Prágai Ukrán Múzeum 1925–1948)
5. Volební soud 1920 – 1939 (Választási Bíróság 1920–1939)

Jogforrások

1. *Sbírka zákonů a nařízení státu československého* 1938
2. *Урядовий Вісник Правительства Карпатської України (Підк. Русь)* 1939
3. *Урядовий Вісник Правительства Підкарпатської Русь* 1939

Korabeli sajtó

1. *Budapesti Hírlap* (Budapest) 1939
2. *České slovo* (Prága) 1939
3. *Felvidéki Magyar Hírlap* (Budapest) 1938
4. *Grenzbote* (Pozsony) 1939
5. *Kárpáti Híradó* (Munkács) 1939
6. *Kárpáti Magyar Hírlap* (Ungvár) 1939
7. *Kis Újság* (Budapest) 1939
8. *Lidové noviny* (Brünn) 1939
9. *Magyar Nemzet* (Budapest) 1938–1939
10. *Národní listy* (Prága) 1939
11. *Národní práce* (Prága) 1939
12. *Нова Свобода* (Huszt) 1939
13. *Prager Tagblatt* (Prága) 1938
14. *Přehledy z Karpatské Ukrajiny* (Huszt) 1939
15. *Slovenská pravda* (Pozsony) 1939

16. *Új Hírek* (Pozsony) 1939

17. *Venkov* (Prága) 1939

Szakirodalom

1. Ádám Magda (1968). *Magyarország és a kisantant a harmincas években*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
2. Ádám Magda (ÖSSZEÁLL.) (1970). *Magyarország külpolitikája 1938–1939*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
3. Balling, Mads Ole (1991). *Von Reval bis Bukarest. Statistisch-Biographisches Handbuch der Parlamentarier der deutschen Minderheiten in Ostmittel- und Südosteuropa 1919–1945. Band II*. København, Dokumentation Verlag.
4. Botlik József (2000). *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi történetéhez*. Budapest, Hatodik Síp Alapítvány.
5. Cichoracki, Piotr–Dąbrowski, Dariusz (2014). Az 1939-es kárpátaljai események lengyel nézőpontból. In Fedinec Csilla (szerk.): *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Pozsony, Kalligram, 195–209. p.
6. Делеган, Михайло Васильович–Вискварко, Сергій Анатолійович (упоряд.) (2009). *Карпатська Україна (1938–1939). Збірник архівних документів і матеріалів*. Ужгород, Карпати.
7. Fedinec Csilla (szerk.) (2004). *Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történelmi közelítés*. Budapest, Teleki László Alapítvány.
8. Fedinec Csilla (szerk.) (2014). *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Pozsony, Kalligram.
9. Hornyák Csaba (1988). A kárpátaljai akció (1938). *Aetas*, 1. sz., 5–27. p.
10. Магочий, Павло Роберт (1994). *Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948)*. Ужгород, Полічка „Карпатського краю”.
11. Popély Árpád (2015). A kelet-szlovákiai ruszinok és a szlovák országgyűlés megválasztása 1938 decemberében. In Simon Attila et al.: *Változó világban. A magyar kisebbség a harmincas évek Csehszlovákiájában. – V premenlivom svete. Maďarská menšina v Československu v tridsiatych rokoch*. Komárom, Selye János Egyetem Tanárképző Kar – Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, 98–109. p.
12. Ránki György–Pamlényi Ervin–Tilkovszky Loránt–Juhász Gyula (összeáll.) (1968). *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
13. Росоха, Степан (1949). *Соїм Карпатської України*. Вінніпег, Культура й освіта.
14. Sallai Gergely (2009). „A határ megindul...” *A csehszlovákiai magyar kisebbség és Magyarország kapcsolatai az 1938–1939. évi államhatár-változások tükrében*. Pozsony, Kalligram.
15. Sallai Gergely (2002). *Az első bécsi döntés*. Budapest, Osiris.
16. *Seznam obcí a okresů republiky Česko-Slovenské, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku*. Praha, 1938, Státní úřad statistický.
17. Shandor, Vincent (1997). *Carpatho-Ukraine in the Twentieth Century. A Political and Legal History*. Cambridge, Ukrainian Research Institute, Harvard University.
18. Стерчо, Петро (1965). *Карпато-Українська держава. До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919–1939 роках*. Торонто, Наукове Товариство ім. Т. Шевченка.
19. Вегеш, Микола (2004). *Карпатська Україна. Документи и факти*. Ужгород, Карпати.